

<https://doi.org/10.21301/eap.v20i2.1>

Ивица Младеновић

*Институт за филозофију и друштвену теорију,
Универзитет у Београду
Université Paris-I-Panthéon-Sorbonne, France*
ivica.mladenovic@ifdt.bg.ac.rs
Ivica.Mladenovic@univ-paris1.fr
<https://orcid.org/0000-0002-4304-3778>

Зона Зарић

*Институт за филозофију и друштвену теорију,
Универзитет у Београду*
zona.zaric@ifdt.bg.ac.rs
<https://orcid.org/0000-0002-0425-4636>

Филозофски и етнолошки темељи социологије Пјера Бурдијеа

Апстракт: Овај рад истражује етнолошке и филозофске основе социолошке мисли Пјера Бурдијеа, једног од најзначајнијих савремених социолога. Анализирају се утицаји личне биографије, укључујући његово детињство у руралној Француској, школовање у елитним институцијама и теренски рад у Алжиру, на његове теоријске концепте. Посебна пажња посвећена је његовом иновативном методолошком приступу који комбинује емпиријска истраживања и теоријску рефлексију, као и његовој способности да преиспитује доминантне социолошке и филозофске традиције. Истиче се како су његова лична искуства и академски ангажман допринели развоју рефлексивне социологије, која разоткрива механизме друштвене моћи и репродукције, али и отвара простор за њихово превазилажење. Рад указује на значај Бурдијеових теорија за савремене друштвене науке, наглашавајући њихову трајну релевантност у разумевању сложених друштвених феномена.

Кључне речи: Пјер Бурдије, етнологија, филозофија, друштвена репродукција, друштвене структуре, Алжир

Увод

Свако значајно дело, било да се ради о врхунским књижевним и уметничким остварењима, великим прекретницама у науци, или филозофским

новумима, често проистиче из пространства и комплексности личног и друштвеног живота свога творца.¹ Уплетена у вишеслојно плетиво животних искустава, социолошка истраживања и теоријски доприноси Пјера Бурдијеа – вероватно највећег социолога и једног од највећих мислилаца XX столећа² – откривају потенцијал изузетно занимљиве симбиозе приватног и професионалног аспекта у научном стваралаштву. Бурдије, чије су оригиналне синтезе социолошких класика, али и теоријска и методолошка инвентивност, унеле својеврсну револуцију у социологију, имао је јединствену животну путању која је његовим концептуалним поставкама урезала значајну дубину и ширину. Од својих раних дана, проведених у срцу руралне Француске, окружен традицијама и обичајима који одишу етно-антрополошким богатством, па све до зидова престижних академских институција, где су се рађале његове идеје, Бурдије је своја породична, школска, интелектуална и друга искуства претворио у чврсти темељ за развој теоријских конструкција.

Овај рад покушава да промисли како су управо ти лични моменти и друштвени контекст у коме је Бурдије одрастао и интелектуално се развијао, пре свега одрастање у Денгену, интернатски школски дани, рани живот у Алжиру, али и основно филозофско образовање уткали своје нити у богату тканину његове социолошке визије друштвеног света. У њему ћемо такође истражити начин на који су његова етнолошка истраживања – импрегнирана аутентичним доживљајима и дубоком интроспекцијом – обликовала један од најутицајнијих савремених макро-социолошких

¹ Овај рад је инспирисан нашим читањем управо објављене књиге – на француском, на нешто више од 400 страница – о Пјеру Бурдијеу, аутора Виктора Коларда (Victor Collard), „Пјер Бурдије. Генеа једног социолога“ (2024). Иако је рад инспирисан реченом књигом, он није, осим на нивоу инспирације, базиран на садржају овог изузетног дела. Аутори су, читајући Колардову књигу, схватили да на нашем језику, иако постоје свеобухватнија покушаја анализе социологије Пјера Бурдијеа (Nemanjić, Spasić 2006; Birešev 2014; Mladenović, Zarić, Urošević 2003) не постоји прегледан рад који би био посвећен филозофским и етнолошким темељима Бурдијеове социологије, тако да су одлучили да домаћој социолошкој, етнолошкој и широј јавности понуде једну такву концизну синтезу.

² Његова књига „Дистинкција“ је једна од најцитиранијих књига у друштвеним и хуманистичким наукама, и поред књига „Дифузија иновација“ Еверета Роцера (Everett Rogers) и „Како представљамо себе у свакодневном животу“ Ервинга Гофмана (Erving Goffman), представља најцитиранију социолошку књигу (Green 2016). Када је реч о укупној цитираниости аутора у академским часописима, према истраживању института Thomson Reuters (ранији назив: Institute of Scientific Information), Бурдије је био други најцитиранији аутор на свету из области друштвених и хуманистичких наука, иза Мишела Фукоа (Michel Foucault), а испред Жака Дериде (Jacques Derrida) (Le Monde, 12. јануар 2012).

пројеката. Такође, посебно нас интересује начин на који су филозофска интелектуална трајекторија и етнологска истраживања која је радио, јединствен методолошки приступ који је у њима користио, односно резултати до којих је захваљујући њима дошао, учествовала у еволуцији социолошког монументалног опуса који данас заузима централно место у канону савремене социолошке мисли. Ова својеврсна студија случаја може представљати одређени допринос бољем разумевању не само Бурдијеове социологије, већ и пример како једно јединствено социјално искуство може трансформисати и обогатити одређену академску дисциплину, па и друштвене науке у целини.

Лична и друштвена путања као *point de départ*

Детињство Пјера Бурдијеа (1930-2002) у Денгену (Denguin), малој руралној варошици унутар културно и историјски важне француске провинције Беарн (Béarn), која је у време Римске империје имала статус града државе или *Civitas Romana*, обликовало је његово интуитивно разумевање друштвених класа и односа доминације већ од најранијих дана. Одрасћајући у породици скромних прихода, с оцем који је био најпре надничар у пољопривреди, затим поштар, а онда и поштански службеник³, Бурдије је од малена био сведок тешког живота своје породице, комшија, суграђана, као и генерално сеоске радничке класе у околини. Нешто бољи статус и материјалне околности његове мајке – која је потицала из породице власника пољопривредних добара у селу Ласеб (Lasseube) – пружиле су му и увид у другачије перспективе унутар истог руралног окружења, што му је омогућило да директно уочава статусне и класне разлике, као и потенцијале за друштвену мобилност.

Ове ране животне лекције, стечене у региону који је удаљен од интелектуалних центара урбане Француске, дубоко су утицале на његову јединствену перспективу о односу између индивидуалних потенција за делање и ограничења које том делању намећу друштвене структуре. Изузетан школски успех – нетипичан за децу која долазе из дате друштвене и географске средине – води га до уписа у веома престижну париску гимназију Louis-le-Grand, а затим у још престижнију високошколску установу, l'École Normale Supérieure, које скоро ексклузивно уписују деца која долазе из породица с

³ У својој последњој књизи, „Нацрт за аутоанализу“, која је писана за немачког издавача и угледала је светло дана тек по његовој смрти – иначе је у издању издавачке куће Карпос преведена и на српски језик – Пјер Бурдије покушава да понуди један специфичан облик аутобиографског приступа, који можемо назвати ауто-социо-анализом (Bourdieu 2004; 2019).

великим културним и економским капиталом. Иако је стекао престижно образовање, Бурдије је све време осећао отуђеност услед елитистичких структура тих институција (Bourdieu 2004, 2019; Collard 2024).

Бурдијеове школске године обележила је и епизода боравка у интернату, где је искусио противуречности између могућности социјалног успона и окружења снажно прожетим симболизмом петрификованих друштвених разлика.⁴ Управо током тих година код Бурдијеа се кристализује оштра свест о културним и образовним механизмима друштвене репродукције, које ће из близине посматрати у окружењу „великих школа“ (*grandes écoles*)⁵. Овај период, иако обележен изванредним академским успесима, дакле уједно је и време његове дубоке интроспекције о сопственом друштвеном положају, као и о класном положају других студената, односно, генерално, о односу између објективних позиција индивида у друштвеној стратификацији, и њихових субјективних интелектуалних капацитета за различите начине мишљења и делања. Управо то је и моменат када се Бурдије сусреће са филозофијом, дисциплином која ће касније дубоко утицати на његов социолошки рад.

⁴ Ослањајући се на Флоберове речи из његовог класичног дела „Сећања једног лудака“ (*Mémoires d'un fou*), где пише да „онај ко је прошао кроз искуство интерната са дванаест година зна готово све о животу“ (Bourdieu 2004, 124), Бурдије је кроз разматрање утицаја тог „суровог“ и „насилног“ микрокосмоса, прожетог свакодневним борбама, у којима доминирају калкулације – од опортунизма и понизности до издаја – изградио свој интерпретативни оквир стратегија које појединци користе унутар друштвених поља, а које им помажу да се непрестано боре за позиције и друштвено признање.

⁵ У књизи „Државно племство. Велике школе и дух тела“ или „La Noblesse d'État. Grandes écoles et esprit de corps“ (Bourdieu 1989), која је објављена 1989. поводом 200 година од Француске револуције, и у којој Бурдије нуди – на бази обимних емпиријских истраживања – критичку анализу француског образовног система, пре свега „великих школа“, утврђујући да се ради пре о државном механизму који служи репродукцији елита, а не еманципацији грађана и демократизацији друштва, Бурдије ће ове „велике школе“ назвати „школама моћи“. Иначе, разлика између великих школа (*grandes écoles*) и универзитета (*universités*) у француском систему високог образовања је у томе што је упис првих веома селектован, врши се на основу постигнутих успеха на строгим пријемним испитима, док је упис на универзитетима демократизован, у смислу да апсолутно свако ко је завршио средњу школу – има и изузетака, нпр. левичарски Универзитет Париз 8 је дозвољавао упис и грађанима са основном школом, уз велике погодности студентима-радницима – може да упише универзитет, без полагања пријемних испита. Логика француских универзитета је да се свакоме обезбеди шанса за студије на универзитету, без обзира на успех у средњој школи, на пријемном испиту, што је углавном детерминисано количином културног капитала коју деца доносе из својих породица.

Током војног рока, Бурдије је био распоређен у Алжир, где је радио као асистент на Факултету књижевности, што је искуство које ће његову професионалну путању скренути у једном другом правцу. Тамо је започео серију етнологских истраживања која су додатно учврстила његов интерес за друштвене науке. Ово ураћање у другачију културу, културу руралног преткапиталистичког друштва у коме су живели кабилски сељаци, пружило му је јединствену перспективу на друштвене праксе и структуре доминације, и допринело развоју његових концепата „поља“ и „хабитуса“. Истраживања у Алжиру резултирала су бројним значајним делима, међу којима су свакако „Социологија Алжира“ (Bourdieu 1958), књига која је Бурдијеа учинила познатим у Француској, али и још два класична дела која се баве друштвеним трансформацијама проузрокованим колонизацијом: 1. „Рад и радници у Алжиру“ (Bourdieu 1963), као и 2. „Искорењивање. Криза традиционалне пољопривреде у Алжиру“, коју је написао у коауторству с једним од највећих франко-алжирских социолога Абдемаलेком Сајадом (Abdelmalek Sayad) (Bourdieu, Sayad 1964).

„Дуго сам себе видео као филозофа и требало ми је много времена да себи признам да сам постао етнолог“ (Bourdieu 1987, 16–17). По повратку у Париз, Бурдије сарађује с неколико утицајних социолога на Сорбони, међу којима је био и Рејмон Арон (Raymond Aron).⁶ Овај академски контакт помогао му је да учврсти теоријски оквир који ће постати основа његове иновативне мисли, која ће овога пута бити јасно ситуирана у поље науке о друштву, односно социологије. Бурдијеово сведочење о тешкоћи прихватања сопствене промене научног идентитета – од филозофа до етнолога, а касније социолога (он уједно представља и последњу генерацију великих француских социолога који су углавном имали основно филозофско обвразовање) – открива не само специфичну личну причу, већ и дубљу напетост између дисциплина које су обележиле његово дело.

Филозофија, која у том периоду представља „крунисану дисциплину“ (Jean-Louis Fabiani 1988), дуго је доминирала академским пољем, предста-

⁶ Интересантно је да је Рејмон Арон, највећи социолог послератне Француске, и политичка икона либералне деснице, у конкуренцијни Алена Турена (Alain Touraine), Мишела Кроазијеа (Michel Croizier), и Рејмона Будона (Raymond Boudon), тадашњих нових нада француске социологије и аутора који су му идеолошки били свакако ближи, за свог асистента на Сорбони изабрао младог структуралисту Пјера Бурдијеа. С Ароном се дефинитивно растаје због тога што је исти потписао апел којим се денунцирају студентски протести из маја 1968. године, након чега оснива Центар за образовање и културу (CSEC). Пошто је 1982. године Бурдије изабран за редовног професора на Collège de France, CSEC прикључује Центру за европску социологију (CSE), који постаје центар нове „бурдијеовске мисли“, односно новоосноване школе једног еклетичког приступа и мишљења.

вљајући простор теоријског промишљања које је било одвојено од емпиријских друштвених феномена. Таквом структурирању академског поља је у великој мери допринео интелектуални успон и популарност филозофског марксизма након Другог светског рата, како егзистенцијалистичког, са Жан-Полом Сартром (Jean-Paul Sartre) и Морисом Мерло-Понтјем (Maurice Merleau-Ponty) као најистакнутијим фигурама, тако и структуралистичког, односно пре свега марксизма Луја Алтисера и његових ученика, које ће касније Бурдије називати „материјалистима без материјала“⁷. Супротно хегемонјој филозофији, етнологија и антропологија, у великој мери захваљујући утицају Клода Леви-Строса (Claude Lévi-Strauss), донеле су нову епистемолошку перспективу која је повезивала теорију са практичним радом на терену. У том смислу, Бурдијеова конверзија ка овим дисциплинама одражава његово све веће незадовољство апстрактним и „салонским“ карактером филозофије, те потребу да се научни рад усмери ка разумевању и трансформацији друштвених стварности.

С друге стране, Бурдијеов прелазак на социологију је у вези с дубинским преиспитивањем темељних претпоставки и методолошких оруђа Леви-Стросове структуралне антропологије. „Уз Строса и против Строса“, истовремено, он гради социолошки приступ који му омогућава спој развијене теорије и емпиријског истраживања, нудећи простор за анализу друштва кроз истовремени рад на терену и дубинско теоријско промишљање. Бурдије, као велики познавалац и поштовалац дела Емила Диркема (Émile Durkheim), прихвата идеју о јединственој друштвеној науци, критикујући како вештачке поделе међу друштвеним дисциплинама, које су често резултат институционалних интереса различитих делатника у универзитетском и научном пољу, али и фрагментацију у самој социологији, коју подстичу специјализовани и међусобно изоловани домени истраживања. У том процесу, он се не зауставља само на критици теоријских поставки, већ се упушта и у темељно пропитивање саме улоге универзитетске специјализације. За Бурдијеа, академска подела дисциплина није само неутрална организација знања, већ и систем који суштински обликује питања која могу или не могу бити постављена. Његов заокрет ка социологији отвара простор за истраживање феномена које структурална антропологија или конвенционални академски оквир често занемарују или искључују, чиме се разоткривају имплицитне границе научних парадигми и указује на могућност интердисциплинарног приступа као начина да се дође до свеобухватнијег разумевања друштвених феномена.

⁷ „Ове материјалисте без материјала треба подсетити на истине до којих би и сами дошли да су, бар једном, спровели научну анализу, уместо што се служе исказима у виду учитељских упутстава и пресуда“ (Bourdieu 1991, 107). О комплексном и противуречном односу Бурдијеа према марксизму, Mladenović 2023b.

Управо овај општи приступ омогућава му да истражује широк спектар тема – од религије и језика до спорта и политике – избегавајући стандардне оквире социолошких поддисциплина. Визија јединствене друштвене науке постаје тако име социологије као једног облика „тоталне“, „политичке“ науке (Mauger 2012). Овај приступ омогућио је Бурдијеу да се супротставља ограничењима научног провинцијализма, који често доминира савременим истраживањима у социологији. Кључ његове теоријске иновације лежи у споју филозофског образовања и емпиријске методологије, ослоњене на напредне статистичке моделе (Duval 2013; Lebaron, 2015; Mladenović 2021; Mladenović, Dugonjic-Rodwin 2023). Тај спој је обликовао његов аналитички приступ који се није ограничавао на фиксне теоријске обрасце, за шта је често критиковао марксизам, већ је остао отворен за континуирано преиспитивање и развој, што је видљиво кроз концептуалну еволуцију Бурдијеове социологије, од раних 60-их до 90-их година 20. века, када можемо легитимно установити да је дефинитивно стабилизован њен интерпретативни оквир (Champagne, Christin 2004). Социологија се тако показала као платформа за његову амбицију да науку ангажује у друштвеној и политичкој акцији, што је постало централно место у његовом раду.⁸

Из свега наведеног, видимо да Бурдијеов пут ка социологији није био линеаран. Он је био условљен специфичним контекстима – како личним, тако и историјским. Његов теренски рад у Алжиру, који је првобитно био етнолошке природе, усмерио га је ка анализи конкретних друштвених структура и неједнакости што је, у комбинацији с личном друштвеном путањом и филозофским образовањем, створило јединствену синтезу. На тај начин, Бурдије је редефинисао границе социологије, интегришући у њу методолошке и теоријске перспективе других дисциплина, а његова дисциплинарна конверзија није само лична прича о преласку из једног академског домена у други, већ представља и социолошки значајан феномен који открива динамику научног поља, моћ структуралних утицаја

⁸ Кроз интересекцију ова два нивоа, Бурдије је изградио научни приступ који почива на претпоставци да друштвена стварност не зависи ни од појединаца ни од група, већ од односа који постоје између различитих елемената. Ове невидљиве релационе структуре стварају свет друштвених објеката који се често представља као стварни, иако је у суштини само привид. Оне функционишу преко социјалних делатника који су их усвојили и интернализovali. Кључни циљ његовог научног приступа био је да раскрсти са субстанцијалистичким хипотезама које мешају релационе особине друштвених објеката са њиховим природним својствима. За обиман приказ основних постулата бурдијеове социологије, Бирешев Birešev 2014. Синтетички приказ о томе на којим је теоријским и методолошким принципима конструисана Бурдијеова социологија, и коју јој је улогу наменио у научном и политичком пољу, Mladenović 2023a.

и трансформативни потенцијал интердисциплинарног приступа. Бурдије-ов пример, тако, показује како интеграција различитих епистемолошких и методолошких традиција може произвести револуционарне резултате у разумевању друштвеног света.

Пјер Бурдије и филозофија

Социолошки пројекат Пјера Бурдијеа не може се у потпуности разумети без дубоког увида у његове филозофске основе, које чине интерпретативни оквир социолошког аналитичког и критичког приступа друштвеном свету. Бурдије који је, како смо већ нагостили, завршио основне студије филозофије, изградио је мисао у којој филозофска сазнања служе као одскочна даска за дубљу анализу друштвене стварности. Филозофска критика код Бурдијеа уклопљена је у традицију преиспитивања естаблираних „здраворазумских“ погледа на свет, коју подстиче његов интелектуални еклектицизам. Под утицајем француске епистемологије из 1960-их, нарочито Гастона Башлара (Gaston Bachelard) и Жоржа Кангилема (Georges Canguilhem) – који му је био ментор на докторским студијама и с ким дели сличну друштвену путању – Бурдије преиспитује статичност онога што он сматра „филозофским доксама“ или догмама (Bourdieu 2002).

„Ако сам се одлучио да поставим нека питања која бих радије препустио филозофији, то је зато што ми се учинило да их, иако изразито склона питањима, она ипак не поставља“ (Bourdieu 1997, 9) У другој фази свог стваралаштва, Пјер Бурдије се дакле враћа филозофији, односно промишљању филозофског поља и савремене филозофије, њене улоге у систему хуманистике и односу са друштвеним наукама, објављујући две значајне књиге које имају филозофски карактер: Политичка онтологија Мартина Хајдегера (1988) и Паскаловске медитације (1997). У овим делима он настоји да дефинише концепцију човека, избегавајући апстрактне замке које филозофија често намеће, али и превазилазећи занемаривање ове теме у друштвеним наукама. Инспирисан је „негативном филозофијом“ француског филозофа Блеза Паскала⁹, који је у XVII веку дубоко промишљао људ-

⁹ Иако је од, пре свега, присталица методолошког индивидуализма често довођен у везу са Марковом критичком традицијом, Бурдије се самоидентификовао као „паскалијанац“: „Навикао сам, одавно већ, да кад ме питају око односа према Марксу, одговорим да, уколико по сваку цену морам да се одредим, видим себе као паскалијанца“ (Bourdieu 1997, 9). Овај став не означава одбацивање Маркових идеја, већ указује на дубљи фокус Бурдијеове мисли: истраживање егзистенцијалних парадокса људског живота у друштвеном контексту. Као Паскал, Бурдије је био фасциниран начином на који људи истовремено обликују и бивају обликов-

ску егзистенцију, наглашавајући њену сложеност и противречности. Бурдије тиме успоставља мост између филозофије и социологије, настојећи да синтетише њихове увиде у јединствену визију људског бића.

У својим „Паскаловским медитацијама“ Бурдије наглашава да је приступио разматрању питања која су традиционално у надлежности филозофије, јер је приметио да их, упркос својој мисији, филозофија често избегава. За њега, социологија и друштвене науке не представљају конкуренцију филозофији, већ њен логичан наставак, обогашен специфичним методама и аналитичким перспективама. Бурдије сматра да обе дисциплине, свака на свој начин, теже истом циљу: разумевању човека као сложеног друштвеног бића. Уместо да учествује у бесплодним расправама о томе која дисциплина има примат, он се залаже за дубоку сарадњу између филозофске рефлексije и емпиријских истраживања. Комбинацијом филозофске способности за преиспитивање основних појмова и експерименталних приступа друштвених наука, Бурдије тежи свеобухватнијем разумевању људске природе. Овај интердисциплинарни приступ за њега представља не само методолошку потребу већ и суштински начин да се осветли начин на који друштвени односи обликују људско искуство и понашање.

На овом трагу, Бурдије преиспитује објективистички рационализам и вербализам традиционалне филозофије, одбацујући раздвајање теорије и праксе, идеје и искуства. Он критикује традиционалну филозофију која се ограничава на апстрактне спекулације и пледира за филозофски приступ који ће се суочити са „теренским истраживањима“ како би произвео знање које разоткрива етаблирани поредак и, уједно, има трансформациони потенцијал за друштвене промене. За њега, филозофски појам добија свој истински смисао тек када се примени на динамику људског света. Тако, Бурдијеов рад на појмовима као што су хабитус, симболички капитал или поље, показује ову сталну артикулацију између филозофије и социологије, где свака дисциплина обогашује и подстиче другу. Он тако истиче потребу за сложеним разматрањем, где детерминизам није апсолутан нити фиксиран, већ се непрестано гради и прерађује од стране социјалних делатника, или онога што се у другим социолошким традицијама назива актерима.

Овај приступ такође је мотивисан жељом да се превазиђу ограничења хегемоне мисли о друштву. Захваљујући доминацији – у једном временском периоду – феноменологије и егзистенцијализма, посебно филозофских концепата Мориса Мерло-Понтија и Жан-Пола Сартра, Бурдије усваја критички став према субјективизму, али истовремено остаје опрезан према ексцесима структурализма, тј. пре свега марксистичког структурализма

ни својим окружењем. Паскалова перспектива омогућила му је да превазиђе крутост апстрактних теорија и развије приступ који дубље осветљава како друштвене структуре, тако и човекову егзистенцију у својој сложености.

Луја Алтисера, али и све популарнијег антрополошког структурализма Клода Леви-Строса (Claude Lévi-Strauss), у чијем противставу, али истовремено и мотивисан њиме, изграђује свој социолошки пројекат. Анализирајући пресек између индивидуалне перцепције и друштвених структура, Бурдије гради синтезу која интегрише идеју субјективности која делује унутар објективних ограничења. Другим речима, покушава да, кроз „структуралистички конструктивизам“, понуди филозофске темеље интерпретативног оквира који налази баланс у напетости између индивидуалне слободе и структурних детерминизама (Ambroise 2012; Bolmain 2017), истражујући како објективни услови постојања утичу на простор могућности за сваког делатника.

Конечно, филозофска основа Бурдијеа обележена је његовом социолошком амбицијом која се не ограничава само на опису, већ тежи разумевању дубоких механизма којима се структурирају друштвени односи и системи доминације. То је филозофија акције која се види кроз социолошки рад, која превазилази стерилне опозиције између микро и макро-анализе, између актера и система. У том смислу, филозофски темељи Бурдијеовог приступа нису само теоријске уводне напомене његовим социолошким анализама, већ истовремено чине методолошки и концептуални стуб који наставља да нуди моћне алате за дешифровање изазова анализираних друштвених феномена¹⁰.

Критику традиционалне филозофије Пјер Бурдије заснива на темељном довођењу у питање класичних приступа који вековима доминирају филозофским дискурсом. Он се супротставља схватању филозофије као дисциплине одвојене од друштвених и историјских реалности, истичући да традиционална филозофија често занемарује друштвене услове настанка идеја и дискурса (Bourdieu, Passeron 1967). Критиком есенцијалистичких основа традиционалне филозофије Бурдије настоји да открије улогу коју друштвене структуре играју у формирању филозофских мисли. Кроз своје радове предлаже приступ који превазилази дихотомију између субјективности и објективности, онако како је традиционална филозофија обично схвата, наглашавајући потребу разумевања производње идеја као неодвојиво повезаних са друштвеним пољима и делатницима који их уобличавају. Тиме се истиче значај друштвеног положаја филозофа и начина на који тај положај утиче на њихове теорије (Bourdieu, Passeron 1967, 162; 169–170).

За разлику од егзистенцијалиста или структуралиста, Бурдије заузима скептичан став према могућности чисто рационалне и апстрактне филозофске анализе. Он предлаже рефлексивну теорију која узима у обзир

¹⁰ О филозофским основама геометријске анализе података, односно анализе вишеструких подударана, методолошких оруђа које је Бурдије у социологију увео из статистике, Mladenović, Dugonjić-Rodwin 2023.

пристрасности и перспективе актера, укључујући и истраживача (Bourdieu 2003). Одбијајући да одвоји филозофију од емпиријског проучавања друштвених пракси, Бурдије развија концепте као што су „културни капитал“ и „хабитус“, који директно повезују теорију и емпирију. Ова критичка перспектива је, уједно, и начин на који Пјер Бурдије критикује идеју универзалне и безвремене филозофије. Он наглашава да се филозофска питања не могу разумети ван специфичних историјских контекста који су их обликовали. У том смислу, Бурдије се противи филозофским традицијама које тврде да мисао поседује апсолутну аутономију у односу на друштвене, економске и политичке претпоставке (Mauger 2012, 38).

Штавише, Бурдије критикује филозофске традиције које теже ка фиксирању појмова и занемаривању њихове друштвене и историјске динамике. Преиспитујући ову тенденцију ка фосилизовању идеја, он предлаже да филозофски појмови морају бити реинтерпретирани у светлу друштвених и историјских трансформација. То значи да филозоф увек мора бити спреман да преиспита своје концепте у односу на промене у друштвеном ткиву (Bourdieu, Passeron 1967). У позадини овог његовог приступа је критика традиционалне филозофије усмерена на њено легитимисање друштвених односа доминације, прикривајући неједнаке структуре моћи под велом рационалности. Зато Бурдије инсистира на активној улози филозофије у репродукцији друштвених хијерархија, позивајући на критичко и рефлексивно суочавање са сопственим претпоставкама и њиховим друштвеним ефектима.

Основни филозофски концепти у социологији Пјера Бурдијеа откривају сложу интерпретацију друштва, која произлази из динамичне интеракције између традиционалне филозофије и социолошке анализе. Његов приступ превазилази класичне дихотомије, обједињујући однос између друштвеног поља и унутрашњих структура људске мисли. У средишту ове перспективе налази се концепт хабитуса, који има своје филозофске корене¹¹ и представља кључ за разумевање начина на који друштвени делатници несвесно интегришу друштвене структуре у свој начин мишљења и делања. Хабитус функционише као мост између микрокосмоса индивидуалних искустава и макрокосмоса друштвених структура. По Бурдијеу,

¹¹ Порекло концепта хабитуса налази се у схоластичкој филозофији Томе Аквинског, који је употребио ову категорију да би превео аристотеловски појам хексис. Код Аквинског, хабитус означава трајну диспозицију или склоност која обликује деловање, и ова идеја ће добити нову димензију у друштвеним наукама, нарочито кроз рад Пјера Бурдијеа. Бурдије је преобликовао концепт у социолошку категорију која објашњава како појединац интернализује друштвене структуре кроз понављане праксе, чиме је створио мост између теоријске традиције антике и модерних анализа друштва (Costey 2004).

појединци су обликовани својом позицијом у друштвеном пољу, али истовремено располажу способношћу деловања унутар тог поља, што им омогућава да се релативно активно крећу – захваљујући свом делатном потенцијалу – у систему друштвених очекивања и норми.

Осим тога, концепт капитала, у својој вишеструкости – економског, културног, социјалног и симболичког – од фундаменталног је значаја за Бурдијеову филозофску и социолошку мисао. Ова идеја проширује традиционални појам капитала укључујући неекономске форме које су кључне за разумевање друштвене стратификације. Бурдије истиче да ове различите форме капитала функционишу заједно како би репродуковале постојећи друштвени поредак, наглашавајући сложеност друштвених интеракција и више извора моћи и утицаја. Још један кључни концепт код Бурдијеа је појам поља, који означава специфични друштвени микрокосмос са сопственим правилима и облицима капитала. Свако поље функционише релативно аутономно, али је истовремено у конкуренцији са другим пољима, што друштвену анализу чини комплексном и мултифакторском. Овај приступ омогућава прецизније описивање динамике односа моћи кроз различите друштвене целине.

На крају, концепт рефлексивности заузима централно место у Бурдијеовом теоријском оквиру (Bourdieu, Wacquant 1992). Он позива на ригорозну самокритику пракси и позиционирања самих друштвених научника, наглашавајући потребу да се препознају предрасуде које произлазе из културних и историјских услова производње знања. Ова рефлексивност сматра се неопходном како би се избегло да социологија постане заробљеник сопствених претпоставки¹². Тако Бурдијеови филозофски концепти попут *хабитуса*, *капитала*, *поља* и *рефлексивности* пружају моћан аналитички оквир за разумевање сложености друштвених процеса. Истичући интеракцију између друштвених структура и индивидуалног деловања, Бурдије нуди богат теоријски инструментаријум за разумевање репродукције друштвених односа, али и потенцијала за друштвене промене. Кроз ове концепте, он не само да доводи у питање традиционалну социолошку истину, већ и реформулише однос између филозофских теорија и људских пракси.

¹² Осим тога, Бурдије заузима критички став према вредносној неутралности коју заступају одређени филозофски правци, наслањајући се на интерпретацију теза Макса Вебера (Pinto 2011). Он сматра да социологија мора бити ангажована и служити као алат за друштвену трансформацију, разоткривајући механизме доминације прикривене иза наизглед неутралних структура. Кроз ову критику, Бурдије не само да описује друштвени свет, већ уводи и нормативну димензију у свој приступ, инсистирајући на томе да је глави задатак социологије друштвена трансформација ка већој праведности, кроз укидање принципа доминације као структуришућег друштвеног принципа (Mladenović 2023a, 33–36).

Пјер Бурдије је представљао јединствену фигуру која је успешно обједињавала филозофска и социолошка знања кроз један општији, мулти-дисциплинарни приступ. Према сведочењу великог француског филозофа Жака Бувереса (Bouveresse 2004), Бурдијеово филозофско образовање било је дубље од оног које поседују многи професионални филозофи, чиме је поставио чврсте темеље за свој социолошки рад. Делујући истовремено у оба поља, Бурдије је изградио теорије које су се ослањале на филозофску традицију, док је истовремено његова социолошка мисао изазивала нове расправе унутар самог филозофског поља¹³. Овај сложени однос између филозофије и социологије, који је Бурдије неговао, сведочи о могућности-ма интеграције између дисциплина које инсистирају на својој посебности. Док је црпео инспирацију из филозофских текстова, својим инспиративним и оригиналним промишљањима је подстицао филозофе на критички дијалог. Његов пример показује не само како границе између дисциплина могу постати продуктивне, омогућавајући дубље разумевање човека и друштва, већ се намеће и као модел за синтезу која обogaћује и филозофску рефлексију и социолошку анализу.

Пјер Бурдије и етнологија

Етнографска истраживања и етнологски рад које је Пјер Бурдије спровео у Алжиру и руралним областима Француске имале су дубок и вишеслојан утицај на формирање његовог социолошког система, обухватајући методолошки, теоријски, концептуални и епистемолошки ниво, али и обликујући његов интелектуални и политички ангажман.¹⁴ Рад у Алжиру, у контексту колонијалних односа моћи, омогућио му је да анализира како економске, културне и политичке структуре обликују друштвене праксе, док су истраживања у руралној Француској открила начине на које се традиционални друштвени односи трансформишу у условима модернизације. Ова искуства помогла су му да развије јединствен методолошки приступ заснован на дубоком урањању у локалне контексте, што је довело до формулисања кључних концепата као што су хабитус, друштвено поље и симболички капитал, који ће постати део једног кохерентног и целовитог теоријског система. Истовремено, ова истраживања инспирисала су га на критички однос према – у том периоду хегемоним – социолошким и етнологским традицијама, те га подстакла на рефлексивност и превазилажење опозиције

¹³ О Бурдијеовом утицају унутар филозофског поља, Ambroise 2012.

¹⁴ О интелектуалном ангажману Бурдијеа, и вези између његове социологије и интелектуалног, односно политичког – у ширем значењу тог појма – ангажмана, Mladenović 2023a; Mladenović, Milosavljević i Zarić 2023.

између објективизма и субјективизма, чинећи његов рад не само важним научним доприносом, већ и незаобилазним извором критичког мишљења и промишљања друштвених промена.

Теренски рад у Алжиру омогућио је Пјеру Бурдијеу дубок увид у начине на које економске, политичке и културне доминације обликују друштвене односе у колонијалном контексту. Током ових истраживања Бурдије је испитивао како локалне норме и традиције обликују индивидуално и колективно понашање. На основу реализованих запажања развио је концепт хабитуса као скупа трајних диспозиција које усмеравају поступке и реакције појединаца унутар њиховог друштвеног оквира. Критички се осврнуо на круте етнографске методе, указујући на значај контекстуализације културних пракси уместо њиховог представљања као статичних феномена (Hammoudi 2007, 64). Посматрајући динамику моћи, он је идентификовао дубоке асиметрије између различитих група, као и њихове манифестације у свакодневном животу, укључујући ритуале, праксе и друштвене интеракције. Анализирајући специфичне примере, као што су кабилски¹⁵ систем рођачких веза и стратегије склапања бракова, Бурдије је показао како локалне друштвене структуре нису изоловане, већ су дубоко укоренење у шире економске и политичке силе које их обликују. Његова анализа није остала на нивоу теоријског разматрања; она је обухватала и дубље разумевање како сами делатници доживљавају и „практикују“ ове друштвене структуре. Овај приступ довео је до развоја концепта „практичног смисла“ (*le sens pratique*)¹⁶ који наглашава како делатници кроз своје свакодневне

¹⁵ Кабили представљају једну од берберских етничких група, пореклом из Кабилије, планинског региона у Алжиру где се говори кабилским језиком, једним од берберских језика. Од краја XIX века, Кабили су се истакли као кључни носиоци берберског идентитета и борбе за његово признање, нарочито након стицања независности Алжира. Данас су поред матичног региона присутни у другим деловима Алжира, попут Алжира (главног града), као и у алжирској дијаспори у Француској. Пјер Бурдије је проучавао Кабиле јер су му пружили јединствен пример за анализу односа између традиционалних друштвених структура и савремених политичко-економских феномена, попут колонијализма и капитализма. Током свог боравка у Алжиру 1950-их, Кабилија је постала лабораторија за развој његових теорија о хабитусу, културном капиталу и друштвеним пољима. Истраживањем њихових обичаја и друштвених односа, Бурдије је критички преиспитивао структуралне теорије тог времена, указујући на важност историјског и културног контекста у разумевању друштвених промена.

¹⁶ Нпр. у књизи „Нацрт за једну теорију праксе“ (Bourdieu 1972), Бурдије развија теоријски оквир за разумевање људских пракси, критикујући дихотомије које раздвајају објективистички и субјективистички приступ у друштвеним наукама. Основна тема књиге је управо концепт „практичног смисла“, који објашњава како појединци у оквиру друштвених структура користе интернализоване шеме (ха-

праксе репродукују и трансформишу друштвене структуре у оквиру ограничења и могућности које им оне пружају.

С друге стране, етнографска истраживања у руралним областима Француске, односно у региону одакле и сâм долази,¹⁷ омогућила су Бурдијеу да истражи начине на које се традиционални друштвени односи трансформишу у контексту економских и друштвених промена изазваних модернизацијом. Пратећи ефекте економских процеса, као што су интензивирање пољопривреде и миграције, он је анализирао како ови фактори утичу на породичне структуре и ширу социјалну динамику. Бурдије је установио да традиционални облици друштвених односа не нестају у потпуности под утицајем модернизације, већ се често прилагођавају новим економским и политичким условима, задржавајући своје функционалне и симболичке улоге. Ово искуство дало му је емпиријску основу за дубљу анализу механизма друштвене репродукције, где се уочавају начини на које друштвене структуре истовремено одржавају и обнављају етаблиране хијерархије. Такође, ово истраживање било је пресудно за развој његових кључних концепата, као што су хабитус и друштвено поље, који објашњавају како се појединачни и колективни делатници позиционирају и делују унутар сложених друштвених оквира.

Још један важан утицај етнолошког рада у Бурдијеовом делу је његово инсистирање на дијалектици између друштвених структура и индивидуалних пракси. Он подразумева идеју да је за разумевање једног друштва неопходно размотрити како објективне структуре утичу на субјективна иску-

битус) за кретање кроз своје друштвене контексте. Књига представља критику чисто структурних анализа (попут Леви-Стросовог структурног антрополошког приступа) и наглашава важност динамике између делатника и друштвених структура. Бурдије показује како праксе нису механички одређене структурама, нити произвољни производ субјективних намера, већ су резултат интеракције између хабитуса, поља и расположивих ресурса (капитала). Теренски рад у Кабилији игра централну улогу у књизи, јер Бурдије користи емпиријске увиде из овог контекста како би демонстрирао своје теоријске концепте.

¹⁷ Текстови које је на ову тему објављивао обједињена су и објављена у години Бурдијеове смрти, у књизи *Le bal des célibataires: Crise de la société paysanne en Béarn* (Бал нежења: криза сеоског друштва у Беарну, Bourdieu 2002). У овој књизи, он анализира друштвене и економске трансформације у традиционалним сеоским заједницама Беарна, фокусирајући се на промене у породичним структурама, праксама наслеђивања, брачним стратегијама и социјалним улогама. Бурдије овде посебно наглашава феномен нежења и њихову улогу у кризи традиционалног друштвеног поретка. Коришћењем концепата као што су хабитус, поље и симболички капитал, он показује како економске и културне промене (попут урбанизације и модернизације) утичу на трансформацију вредности и односа у овом локалном контексту.

ства и обрнуто. Овај дијалектички приступ, делом инспирисан поменутиим етнографским истраживањима, омогућио је Бурдијеу да открије механизме путем којих се моћ репродукује и социјалне неједнакости одржавају, често на прикривен и суптилан начин. Способност да осветли културолошке и друштвене нијансе различитих етничких заједница осветљава значај етнологије у конструисању Бурдијеових теоријских парадигми по којима ће касније постати познат. На пример, његова истраживања различитих друштвених група, од алжирских и француских сељака до француских интелектуалних елита, показују његову посвећеност превазилажењу стерилних „универзалистичких“ генерализација које се биле веома присутне у послератној социологији Француске, не узимајући довољно у обзир разноликости друштвених и културних структура на нивоу једног, националног друштва. То је допринело обликовању његове перцепције друштвених поља као конкретних простора моћи у којима делатници, опремљени различитим капиталима, воде континуиране борбе за класификацију (односно заузимање бољих позиција у друштвеним пољима у којима делају, и у друштвеном простору, генерално).

Можемо рећи да се главни допринос етнологије Бурдијеовом делу огледа превасходно у начину на који је она изменила његово схватање научног истраживања, учинивши га динамичнијим и интерактивнијим. Посматрајући субјекте својих истраживања, не само као објекте посматрања већ и као активне учеснике у конструисању друштвених структура, Бурдије је редеофинисао границе између посматрача и посматраног. Овај интерактивни приступ омогућио му је дубље разумевање друштвених процеса, наглашавајући улогу субјеката у обликовању својих животних светова. Истовремено, његова перспектива била је обogaћена филозофским образовањем које му је – како смо већ истакли – омогућило да развије концепте као што су хабитус, поље и симболички капитал. Ови концепти су, у основи, производ теоријског мишљења које интегрише епистемолошке увиде из етнолошких истраживања са дубоком анализом односа између појединца и друштвеног окружења. У том смислу, Бурдијеово дело представља јединствену синтезу емпиријског и теоријског, где интеракција између истраживача и субјеката истраживања постаје кључ за разумевање друштвене реалности. Оваквим иновативним и глобалним приступом Бурдије је не само редеофинисао методе друштвених наука, већ је додатно допринео и њиховој директној примени у бољем разумевању сложених друштвених феномена.

Један од кључних елемената Бурдијеове методолошке иновације је критика чисто дескриптивних метода, које редукују сложеност друштвених пракси. Бурдије оспорава „нормативну генерализацију,“ тј. приступ који не продире довољно дубоко у разумевање свакодневних стварности (Bourdieu, Mammeri 2003, 14). Залаже се за критичко учешће у посматрању, где истра-

живач континуирано преиспитује социјални и културни контекст података. Овај метод подразумева објективизацију учесника – ауторефлексивни концепт који истраживачу омогућава да истражи властите предрасуде и перспективе у процесу истраживања (Bourdieu 2003). Кроз етнoлошке студије, посебно Кабила, Бурдије наглашава важност емпиријских података у проучавању друштвених структура. За разлику од структуралистичких приступа, он даје предност контекстуалној и историјској динамици која обликује друштвене праксе, што има снажан утицај на анализу друштвених процеса. Ово се посебно истиче у његовим анализама родбинских односа и наслеђених норми, које тумачи не као статичне ентитете, већ као стратегије које друштвени делатници прилагођавају условима свог окружења.

Управо искуство из Алжира омогућило је Бурдијеу да одбаци оштру поделу између академске теорије и теренског рада, тврдећи да је теренско истраживање кључно за разоткривање услова производње друштвеног живота. Један од најиновативнијих аспеката његовог приступа је тежња ка разумевању како друштвене праксе истовремено произилазе из и обликују структуре моћи и односе доминације. Његова истраживања у Алжиру, на пример, илуструју како аграрна економија и аутохтони културни системи интерагују у контексту колонијалних неједнакости, стварајући значења и праксе које превазилазе површне описе. Један од темељних елемената овог приступа је развој критичке рефлексивности о улози самог истраживача у процесу истраживања. Бурдије наглашава да само кроз свест о утицају сопственог социјалног статуса и друштвене путање истраживач може постићи дубљу објективност у тумачењу етнoлошких података, уводећи у социологију концепт „партиципативне објективизације“, која „нема за циљ да истражи ‘дoживљено искуство’ субјекта који сазнаје, већ друштвене услове могућности (и, према томе, ефекте и границе) тог искуства, а конкретније чина објективизације. Она тежи ка објективизацији субјективног односа према објекту, која, уместо да доведе до релативистичког и више или мање антинаучног субјективизма, представља један од услова научне објективности“ (Bourdieu 2003, 44). У том смислу, његова методологија тежи разоткривању скривених друштвених поредака, уместо пуке акумулације анегдотских података.

У својој анализи Кабилије, Бурдије је проучавао интеракцију између друштвених структура и индивидуалних пракси, чиме је критиковао поједностављене и линеарне перспективе традиционалних друштава. Његове студије су откриле друштвену сложеност коју структурални или културалистички приступи нису могли обухватити. Бурдије је тврдио да се пракса може у потпуности разумети тек када се интегрише у историјску перспективу која узима у обзир унутрашње тензије у друштвима. Етнoлошка дубина његових радова омогућила је и развој концепта друштвеног поља

као простора борбе за различите облике капитала. Ова идеја је постала централна у његовој социолошкој анализи друштвене моћи, где се статус и легитимитет континуирано оспоравају и преговарају. Етнологија је тако била кључна за разумевање како се облици капитала производе и репродукују у специфичним културним и историјским контекстима. Критичари су истицали да је Бурдије понекад остајао унутар методолошких оквира својих колонијалних претходника, иако је тежио њиховој деконструкцији (Hammoudi 2007, 68). Ипак, тешко је оспорити његов допринос социологији који лежи у иновативном приступу којим је повезао друштвену теорију са културним и историјским специфичностима и знањима, које је стекао и обликовао кроз етнолошка истраживања.

Осим тога, рад на терену омогућио је Пјеру Бурдијеу да развије практичне социолошке методе које су интегрисале квантитативне и квалитативне приступе, чиме је поставио темеље за дубље и свеобухватније разумевање друштвених динамика. Његов нагласак на комбиновању статистичке анализе са квалитативним техникама, као што су дубински интервјуи и етнографско посматрање, проистекао је из потребе да истражи сложене односе између друштвених структура и индивидуалних пракси. Овај приступ омогућио му је да истовремено идентификује објективне обрасце у друштву и разуме како ти обрасци утичу на појединце у њиховом свакодневном животу. Коришћењем ових метода, Бурдије је успео да произведе емпиријски поткрепљене анализе које су биле не само теоријски релевантне, већ и применљиве у различитим социјалним контекстима, од руралних заједница до урбаних средина. Овај практични аспект његовог рада остаје један од најзначајнијих доприноса модерној социологији (Suaud 2014).

На основу до сада реченог, јасно је да етнологија, односно искуство које је стекао кроз етнографска истраживања и етнолошке анализе истих, представља један од кључних елемената у слагалици који је обликовао схватање друштвеног и политичког света Пјера Бурдијеа. Алжирска истраживања подстакла су га да дубље разуме друштвене неједнакости кроз призму колонијализма, економске доминације и системске репресије, што је касније обликовало његов политички ангажман. Посматрајући структуре моћи у колонијалном контексту, он је уочио како институционализоване неједнакости не само да одржавају друштвене хијерархије, већ и легитимишу системску експлоатацију кроз културне и симболичке механизме. Његов рад није био ограничен на академску анализу, већ је имао изразито критичко-делатни потенцијал, разобличавајући начине на које друштва репродукују економске, културне и политичке неједнакости. Овај приступ инспирисао је његове напоре да изгради „рефлексивну социологију“ која не само да анализира друштвене структуре, већ и осветљава њихову улогу у производњи и одржавању доминације. Бурдијеова политичка позиција,

утемељена у овом критичком разумевању, представљала је активан отпор насиљу колонијалних и капиталистичких структура, чинећи га једним од ретких интелектуалаца који су успели да споје теоријску елаборираност и практични активизам, што га 1990-их издваја као најистакнутију интелектуалну фигуру у борби против неолиберализма.

Закључак

Живот и дело Пјера Бурдијеа представљају занимљив пример како лична искуства и дубока интроспекција, у комбинацији с емпиријским истраживањима и теоријским иновацијама, могу обликовати читаво једно научно поље. Његово искуство у Алжиру током 1950-их година означило је почетак дубоке трансформације његовог схватања друштвених односа, суочавајући га са комплексним реалностима које су обликовале његову визију друштвених структура и динамика. То искуство, заједно с његовом јединственом биографијом „чудотворца“ (*miraculé*) који је успео да се уздигне из маргинализованих друштвених слојева и побегне од задате друштвене судбине, обликовало је његов интелектуални пут и усмерило га ка трајном критичком преиспитивању друштвених механизма. Ипак, иако је био део малобројних који су успели да се ослободе друштвених детерминизама, Бурдије је ипак направио избор да не остане – на научном и политичком плану – унутар затворених кругова доминантне класе. Напротив, свесно је преузео улогу „класног одметника“ (*transfuge de classe*),¹⁸ критикујући исте те структуре које спречавају истинску друштвену покретљивост. Његово интелектуално дело прожето је настојањем да разоткрије механизме друштвене репродукције и моћи, док је истовремено настојао да пружи алате за њихово превазилажење. Овај његов еманципаторски импулс огледа се и у његовом инсистирању на интеграцији етнологског и социолошког приступа, чиме је отворио нове хоризонте за проучавање друштвених феномена.

Бурдијеов теоријски и методолошки рад заснован је на дијалектичкој интеракцији са великим мислиоцима попут Диркема, Вебера, Маркса или Леви-Строса и Алтисера (Mounier 2001). Он је успео да развије сопствену концептуалну синтезу, ослањајући се на њихова учења, али их истовремено-

¹⁸ Током разговора са својим учеником Лоиком Ваканом, Бурдије је свој избор формулисао директно и ефектно: „Тачно је да сам ја производ *École normale* који је издао *École normale*“ (Bourdieu 1992, 181). Овај чин рефлексије и отпора сажима суштину његовог интелектуалног деловања и његову доследну посвећеност борби за друштво без доминације као структуришућег принципа. О вези између личног и социолошког код Бурдијеа, Bonnewitz 1998.

но и превазилазећи. Његово неслагање с тим ауторитетима није значило, дакле, потпуно одбацивање тих традиција, већ њихове трансформације у складу са захтевима које је испоставио у сопственом, еклектичком приступу. Изузетак у овом критичком дијалогу са класицима су били Гастон Башлар и Блез Паскал, којима је Бурдије прилазио са готово потпуном лојалношћу, препознајући у њима изворе инспирације који нису изискивали никакве суштинске корекције у елементима које је од њих преузимао. Бурдијеов допринос савременим друштвеним наукама лежи у његовој способности да интегрише различите дисциплинарне перспективе и развије методолошке алате који осветљавају суптилне механизме моћи и друштвене репродукције. Његова способност да споји лично и друштвено, емпиријско и теоријско, није само обогатила савремену социологију већ је дала трајан пример како индивидуално искуство може инспирисати глобалне научне револуције. Његова мисао наставља да инспирише истраживаче широм света, како у критичком разумевању механизма моћи, тако и у трагању за праведнијим друштвеним поретком. Пјер Бурдије тако остаје симбол интелектуалца који није само био сведок и декодер света у којем је живео, већ је имао намеру да га дубоко критикује и обликује, остављајући иза себе наслеђе које наставља да изазива реакције и инспирише нове генерације.

Референце

- Ambroise, Bruno. 2012. *Bourdieu en philosophie: quels usages philosophiques du travail de P. Bourdieu ?* Paris: Poitiers.
- Birešev, Ana. 2014. *Orionov vodič. Otkrivanje dominacije u sociologiji Pjera Burdijea*. Beograd: IFDT i Službeni glasnik.
- Bolmain, Thomas. 2017. *Pierre Bourdieu Philosophe: Une critique socio-philosophique de la « condition étudiante »*. Toulouse: EuroPhilosophie Éditions.
- Bonnwitz, Patrice. 1998. *Premières leçons sur la sociologie de P. Bourdieu*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Bourdieu, Pierre. 1958. *Sociologie de l'Algérie*. Paris: PUF.
- Bourdieu, Pierre. 1963. *Travail et Travailleurs en Algérie*. Paris: La Haye & Mouton.
- Bourdieu, Pierre. 1972. *Esquisse d'une théorie de la pratique: Précédé de trois études d'ethnologie kabyle*. Paris: Éditions Droz.
- Bourdieu, Pierre. 1987. *Choses dites*. Paris: Minuit.
- Bourdieu, Pierre. 1988. *L'ontologie politique de Martin Heidegger*. Paris: Minuit.
- Bourdieu, Pierre. 1989. *La Noblesse d'État. Grandes écoles et esprit de corps*. Paris: Minuit.
- Bourdieu, Pierre. 1997. *Méditations pascaliennes*. Paris: Éditions du Seuil.
- Bourdieu, Pierre. 2002. *Le bal des célibataires: Crise de la société paysanne en Béarn*. Paris: Éditions du Seuil.
- Bourdieu, Pierre. 2003. „L'objectivation participante”. *Actes de la recherche en sciences sociales* 150(5): 43–58. <https://doi.org/10.3917/arss.150.0043>.
- Bourdieu, Pierre. 2004. *Esquisse pour une auto-analyse*. Paris: Raisons d'agir.

- Bourdieu, Pierre. 2019. *Nacrt za autoanalizu*. Beograd: Karpos.
- Bourdieu, Pierre, Abdelmalek Sayad. 1964. *Le Déracinement. La crise de l'agriculture traditionnelle en Algérie*. Paris: Les Éditions de Minuit.
- Bourdieu, Pierre, Jean-Claude Passeron. 1967. „Contemporary French Philosophy”. *Social Research* 34(1): 162–212.
- Bourdieu, Pierre, Mouloud Mammeri. 2003. „Du bon usage de l'ethnologie”. *Actes de la Recherche en Sciences Sociales* 150: 9–18. <https://doi.org/10.3917/ars.150.0009>.
- Bourdieu, Pierre, Loïc Wacquant. 1992. *An Invitation to Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity.
- Bouveresse, Jacques. 2004. *Bourdieu, savant et politique*. Paris: Agone.
- Champagne, Patrick, Olivier Christin. 2004. *Mouvements d'une pensée. Pierre Bourdieu*. Paris: Bordas.
- Collard, Victor. 2024. *Pierre Bourdieu. Genèse d'un sociologue*. Paris: CNRS Editions.
- Costey, Paul. 2004. „Bourdieu, penseur de la pratique”. *Tracés* 7: 11–25. <https://doi.org/10.4000/traces.2773>.
- Duval, Julien. 2013. „L'analyse des correspondances et la construction des champs”. *Actes de la recherche en sciences sociales* 200(5): 110–123. <https://doi.org/10.3917/ars.200.0110>.
- Fabiani, Jean-Louis. 1988. *Les Philosophes de la République*. Paris: Minuit.
- Green, Elliott. „What are the most-cited publications in the social sciences“ (according to Google Scholar)?. LES Blog <https://blogs.lse.ac.uk/impactofsocialsciences/2016/05/12/what-are-the-most-cited-publications-in-the-social-sciences-according-to-google-scholar/> (текст консултован 13. 11. 2024)
- Hammoudi, Abdellah. 2007. „Phénoménologie et ethnographie: À Propos de l'habitus kabyle chez Pierre Bourdieu”. *L'Homme* 184: 47–83. <https://doi.org/10.4000/lhomme.21901>.
- Lebaron, Frédéric. 2015. „L'espace social. Statistique et analyse géométrique des données dans l'œuvre de Pierre Bourdieu”. In *La méthodologie de Pierre Bourdieu en action Pratiques culturelles et espace social et statistiques*, edited by Frédéric Lebaron et Brigitte Le Roux, 43–58. Paris: Dunod.
- Mauger, Gérard. 2012. „La sociologie est une science politique”. *Cités* 51: 33–46. <https://doi.org/10.3917/cite.051.0033>.
- Mladenović, Ivica, Zona Zarić i Milan Urošević (ur.). 2023. *Pjer Burdije: radikalna misao i praxis*. Beograd: IFDT.
- Mladenović, Ivica. 2021. „Analiza višestrukih podudaranja kao sredstvo u sociološkim istraživanjima”. *Sociologija* 63(1): 26–49. <https://doi.org/10.2298/SOC2101026M>.
- Mladenović, Ivica. 2023a. „Pjer Burdije, sociolog i intelektualac”. U *Pjer Burdije: radikalna misao i praxis*, uredili Ivica Mladenović, Zona Zarić & Milan Urošević, 13–43. Beograd: IFDT.
- Mladenović, Ivica. 2023b. „Burdijeizam i marksizam”. U *Pjer Burdije: radikalna misao i praxis*, uredili Ivica Mladenović, Zona Zarić & Milan Urošević, 149–167. Beograd: IFDT.
- Mladenović, Ivica i Leonora Dugonjic-Rodwin. 2023. „Pjer Burdije i geometrijska analiza podataka”. U *Pjer Burdije: radikalna misao i praxis*, uredili Ivica Mladenović, Zona Zarić & Milan Urošević, 279–304. Beograd: IFDT.

- Mladenović, Ivica, Dušanka Milosavljević i Zona Zarić. 2023. „Kritička sociologija“. U *Priručnik o kritici*, uredili Marjan Ivković & Željko Radinković, 465–494. Beograd: IFDT.
- Mounier, Pierre. 2001. *Pierre Bourdieu, une introduction*. Paris: La Découverte.
- Nemanjić, Miloš i Ivana Spasić (pr.). 2006. *Nasleđe Pjera Burdijea: pouke i nadahnuća*. Beograd: IFDT.
- Pinto, Louis. 2011. „Neutralité axiologique’, science et engagement. Une lettre de Pierre Bourdieu“. *Savoir/Agir* 16(2): 109–113. <https://doi.org/10.3917/sava.016.0109>.
- Suaud, Charles. 2014. „Pierre Bourdieu: la sociologie comme « révolution symbolique »“. *Recherche en soins infirmiers* 116(1): 81–94. <https://doi.org/10.3917/rsi.116.0081>.
- Vandenbergh, Frédéric. 2011. „Pierre Bourdieu et le réalisme critique“. In *Bourdieu, théoricien de la pratique*, edited by Michel De Fornel & Albert Ogien, 49–74. Paris: Éditions de l’EHESS.

Ivica Mladenović

Institute for Philosophy and Social Theory, University of Belgrade,
 Université Paris-I-Panthéon-Sorbonne
 Ivica.Mladenovic@univ-paris1.fr

Zona Zarić

Institute for Philosophy and Social Theory,
 University of Belgrade, Serbia
 zona.zaric@ifdt.bg.ac.rs

Philosophical and Ethnological Foundations of Pierre Bourdieu’s Sociology

This paper explores the ethnological and philosophical foundations of the sociological thought of Pierre Bourdieu, one of the most prominent contemporary sociologists. It analyzes the influences of his personal biography, including his childhood in rural France, education at elite institutions, and fieldwork in Algeria, on his theoretical concepts. Special attention is given to his innovative methodological approach that combines empirical research and theoretical reflection, as well as his ability to critically reconsider dominant sociological and philosophical traditions. The paper highlights how his personal experiences and academic engagement contributed to the development of reflexive sociology, which uncovers the mechanisms of social power and reproduction while also creating space for their transcendence. It underscores the importance of Bourdieu’s theories for contemporary social sciences, emphasizing their enduring relevance in understanding complex social phenomena.

Keywords: Pierre Bourdieu, ethnology, philosophy, social reproduction, social structures, Algeria

*Fondements philosophiques et ethnologiques
de la sociologie de Pierre Bourdieu*

Cet article explore les fondements ethnologiques et philosophiques de la pensée sociologique de Pierre Bourdieu, l'un des sociologues contemporains les plus éminents. Il analyse les influences de sa biographie personnelle, notamment son enfance dans la France rurale, son éducation dans des institutions élitistes et ses travaux de terrain en Algérie, sur ses concepts théoriques. Une attention particulière est accordée à son approche méthodologique innovante qui combine recherche empirique et réflexion théorique, ainsi qu'à sa capacité à repenser de manière critique les traditions sociologiques et philosophiques dominantes. L'article met en lumière comment ses expériences personnelles et son engagement académique ont contribué au développement d'une sociologie réflexive, qui dévoile les mécanismes du pouvoir et de la reproduction sociale tout en ouvrant la voie à leur dépassement. Il souligne l'importance des théories de Bourdieu pour les sciences sociales contemporaines, en insistant sur leur pertinence durable pour la compréhension des phénomènes sociaux complexes.

Mots clés: Pierre Bourdieu, ethnologie, philosophie, reproduction sociale, structures sociales, Algérie

Primljeno / Received: 7.01.2025.

Prihvaćeno / Accepted for publication: 7.03.2025.